

ШАРОВ С.В.,

кандидат педагогічних наук,
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Інтеграція України в європейський освітній простір вимагає від вищої школи значних змін у підготовці майбутніх фахівців. У зв'язку з цим актуальності набуває проблема самостійної роботи, що є основою будь-якої освіти, зокрема професійної. Проаналізовано сучасний стан впровадження Болонського процесу, наведено переваги та недоліки. Подано деякі напрямки організації самостійної роботи студентів в умовах кредитно-модульної системи.

Ключові слова: Болонський процес, самостійна робота, студенти.

Интеграция Украины в европейское образовательное пространство требует от высшей школы значительных изменений в подготовке будущих специалистов. В связи с этим актуальность приобретает проблема самостоятельной работы, что является основой любого образования, в частности профессионального. Проанализировано современное состояние внедрения Болонского процесса, приведены преимущества и недостатки. Поданы некоторые направления в организации самостоятельной работы студентов в условиях кредитно-модульной системы.

Ключевые слова: Болонский процесс, самостоятельная работа, студенты.

Ukraine's integration into the European educational space of higher education requires significant changes in the training of future specialists. In connection with this urgency is the problem of independent work, which is the foundation of any education, particularly professional. The current state of implementation of the Bologna process, the advantages and disadvantages. Filed by some of the directions in the organization of independent work of students in credit-modular system.

Keywords: Bologna process, independent work, students.

Вступ. Сучасні соціально-економічні та політичні зміни, пов'язані з намаганням України увійти до європейської та світової спільноти, характеризуються запозиченням світових стандартів, у тому числі освітніх. Вхідження України в єдиний освітній простір Європи вимагає модернізації вищої освіти у контексті європейських вимог та приєднання нашої держави до Болонського процесу.

Формування цілей статті. Мета статті полягає у висвітленні переваг і недоліків упровадження Болонського процесу у навчальний процес та розкритті деяких напрямків організації самостійної роботи студентів в умовах кредитно-модульної системи.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні Україна стала активним учасником інтеграції до Європи у багатьох сферах людської діяльності. Не стала винятком і вища освіта. Термін “Болонський процес” застосовується постійно та без подиву, а кредитно-модульна система активно використовується у всіх вищих навчальних закладах України.

Дотримання вимог Болонського процесу дозволяє отримати багато переваг. Ключова позиція Болонських угод полягає у забезпеченні широкого доступу до різноманітності освітніх і культурних досягнень різних країн. Приєднання до Болонської угоди дозволяє Україні спільно з іншими країнами Європи створити єдиний ринок праці, розширити доступ до європейської освіти, забезпечити мобільність студентів і викладачів, ввести систему ступенів вищої освіти з видачею зрозумілих у всіх країнах Європи додатків до дипломів [6]. Особливо масштабною реформою у системі вищої освіти у межах Болонського процесу є впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу відповідно до європейської системи переведення і накопичення кредитів (ECTS). Ця система базується на визначенні навантаження студентів, необхідного для досягнення

мети навчальної програми. Вона передбачає модульну перевірку знань упродовж певного періоду, самопідготовку та активну участь у запропонованих видах роботи навчального курсу [9, с. 25].

Слід зазначити, що для повної інтеграції у Болонський процес недостатньо формального впровадження його принципів. Одним з головних завдань є забезпечення прозорого та строгого контролю якості освіти, у першу чергу ліцензування та акредитації. Саме Болонський процес є могутнім стимулом для перегляду принципів і методології контролю якості освіти у відповідності до міжнародних стандартів і позитивно впливає на якість підготовки студентів [1].

Аналіз наукових досліджень показав, що останнім часом з'явилися праці, які вказують на ряд негативних особливостей внаслідок упровадження Болонської угоди у навчальних процес. Так, Т.А. Поставна вважає, що разом із позитивними моментами, західній системі освіти властиві і певні недоліки. По-перше, зайва формалізація форм контролю у вигляді тестування нівелює особистість та зводить творчу природу мислення людини нанівець. По-друге, втрата фундаментальних знань у галузі фундаментальних дисциплін призводить до зниження загального та наукового світогляду студентів, сприяє їх перетворенню в “односторонню” людину. Дослідниця наголошує на тому, що поряд із необхідним реформуванням системи освіти не потрібно сліпо копіювати всі західні освітні стандарти, а ретельно їх перевіряти [3]. Дослідження С.М. Старовойта показало, що упровадження механізмів і принципів Болонського процесу призвело до зниження якісних показників: зменшення кількості відмінників, зменшення успішності та збільшення неуспішних студентів [7, с. 409]. Спостерігаються також проблеми зі скороченим викладом начального матеріалу на лекційних заняттях, із заміною екзаменів

накопиченням балів протягом семестру тощо [10]. Все це свідчить про недосконалість методології впровадження Болонського процесу у навчальний процес та необхідність продовження роботи над її вдосконаленням у відповідності до особливостей нашої держави.

Освітня діяльність вищих навчальних закладів в умовах Болонського процесу спрямована на підготовку фахівців на рівні міжнародних вимог. Разом з тим, темпи розвитку суспільства постійно прискорюються. Для забезпечення компетентності у своїй галузі сучасній людині, крім здобуття освіти, необхідно вміти навчатися та самовдосконалюватися впродовж усього життя. Розв'язання поставленого завдання неможливе без підвищення ролі самостійної роботи студентів, яка є необхідним компонентом навчання протягом всього життя.

Формування сучасного освітнього середовища у вищих навчальних закладах в контексті вимог Болонського процесу передбачає приділення значної уваги організації, проведенню та контролю самостійної роботи студентів. Вивчення наукових джерел засвідчило, що проблема самостійної роботи студентів є актуальною. Але якщо на етапах становлення вищої освіти самостійна робота студентів розглядалась як важлива форма організації навчального процесу, що поступалася за обсягом аудиторним заняттям, то сучасні нормативні документи Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України визнають її основним видом навчально-пізнавальної діяльності студентів. У таких умовах першочерговими є проблеми підвищення ефективності самостійної роботи студентів, розробки дидактично обґрунтованих підходів до її організації та контролю. Сучасною парадигмою освіти визначається якісно новий етап удосконалення самостійної роботи студентів у навчально-виховному процесі, якому присвячена значна кількість наукових праць, де розкриваються різні

аспекти даної проблеми: сутність самостійної роботи та її значення; види самостійних робіт та методика їх організації; ефективність самостійної роботи та ін.

У навчальних планах реалізується тенденція скорочення аудиторного часу та збільшення кількості годин, які відводяться на самостійну роботу студентів (50-60% навчального часу) [2, с. 243]. Збільшення обсягу самостійної роботи до 2/3 частини навантаження студента призвело до істотної переробки навчального матеріалу у змістовному та організаційному компонентах. Досвід навчання в умовах кредитно-модульної системи показав, що скорочення аудиторного викладання та збільшення частки самостійної роботи призводять до позитивного впливу на розвиток у студентів певних якостей конкурентноспроможної особистості. Така реорганізація навчального матеріалу потребує створення допоміжного навчального матеріалу різних типів: методичних рекомендацій, наочності, електронних підручників, навчальних сайтів.

Відповідно до Болонської декларації, значна увага акцентується на впровадженні різноманітних видів самостійного навчання у підготовці майбутніх фахівців, від яких вимагаються ґрунтовні професійні знання, вміння та навички швидко та оперативно реагувати на зміни у професійному середовищі та суспільстві. Як показує практика, часто неуспішність студента в сучасних умовах пов'язана з невмінням організувати свою навчальну діяльність поруч із соціальною та побутовою зайнятістю. Тому завданням викладача є допомога студентові в організації власної навчальної діяльності та інших видів діяльності, а також чітке розмежування цих видів робіт, які виконуються в аудиторний та позааудиторний час. Пошук практичної реалізації такого принципу навчання призвів до ідей використання у

навчальному процесі індивідуального навчально-дослідного завдання (ІНДЗ), мета якого полягає в самостійному вивченні частини програмованого матеріалу, систематизації, поглибленні, узагальненні, закріпленні та практичному застосуванні знань студента з навчального курсу та розвиток навичок самостійної роботи [2, с. 244].

При визначенні обсягу та змісту самостійної роботи з конкретної дисципліни слід дотримуватися оптимального співвідношення аудиторного навчального матеріалу та матеріалу, поданого на самостійне опрацювання. Кількість годин, відведених на аудиторні заняття та самостійну роботу студентів, визначаються відповідно до нормативних документів з урахуванням специфіки та змісту навчального предмету, а також співвідношення лекційних, семінарських і лабораторних занять. При цьому повинно бути враховано, що значне збільшення самостійної роботи відповідно до навчальної програми може уповільнити темпи вивчення матеріалу, а зменшення долі самостійної роботи може призвести до зниження активності та самостійності студентів. Частина нескладного лекційного та практичного матеріалу рекомендується перенести на самостійну роботу студентів, а навчальні теми, що потребують більшої уваги, слід розглядати під час лекційних та лабораторних занять.

Важливу роль при організації самостійної роботи студентів відіграє зміст навчального матеріалу, поданого на самостійне опрацювання. У цьому ми погоджуємося з І. Руснаком, який вважає, що значна частина студентів не сприймає належним чином навчальний процес, зокрема самостійну роботу, через невпевненість у можливості подальшого застосування отриманих знань та вмінь [4, с. 24]. Професійно-нецікава інформація не має для студентів практично ніякого значення та запам'ятовується значно гірше. Якщо ж навчальна інформація відповідає особистим потребам студентів і

пов'язана з позитивними емоційними переживаннями, то вони отримують відповідний імпульс для подальшого здобуття знань та розвитку умінь у процесі навчальної діяльності. Тому при виборі змісту навчального матеріалу необхідно дотримувалися принципу зв'язку з життям, за яким здобуті знання студент зможе застосувати у своїй професійній діяльності. З огляду на це, застарілий або другорядний матеріал лекцій повинен замінюватися новою інформацією практичного спрямування.

Значну роль під час організації самостійної роботи студентів відіграє контроль знань та умінь, який повинен створювати умови для активізації самостійності у виробленні навичок навчання. Зазначена проблема успішно вирішується завдяки використанню кредитно-модульної системи організації навчального процесу та 100-бальної системи оцінювання знань. Ми згодні з М. Сукновим, який вважає, що рейтинговий контроль дозволяє спростити процедуру контролю навчальної діяльності, отримувати та накопичувати достовірну інформацію про навчальні досягнення окремого студента, прогнозувати траєкторію його розвитку та саморозвитку, стимулювати пізнавальну активність та самостійність студентів, вільно обирати рівень та спрямованість підготовки студента відповідно до їх особливостей [5, с. 10].

Значна проблема при організації самостійної роботи студентів полягає у недостатній мотивації студентів на вивчення окремих дисциплін, внаслідок чого будь-яка організація самостійної роботи буде зведена нанівець, тому слід забезпечити підвищення мотиваційного компонента під час вивчення дисципліни. Відомо, що деякі студенти мають низький рівень знань не тільки через недостатню навчальну мотивацію, але і через те, що вони не володіють окремими вміннями та способами навчальної діяльності. Для уникнення цього викладачам під час

аудиторних і позааудиторних занять слід звернути увагу на розвиток у студентів умінь розумової праці в умовах самостійної роботи. До таких умінь відноситься: пошук необхідної інформації в мережі Internet, оформлення бібліографії, робота з підручником, підготовка до лекцій та практичних занять тощо.

Висновки. Отже, значення самостійної роботи студентів в умовах

Болонського процесу набуває дуже вагомого значення. Однак її ефективність залежить від певних чинників, які пов'язані із позитивною мотивацією студентів, наявністю контролю знань та вмінь, а також відповідних критеріїв оцінювання, розробкою навчально-методичного забезпечення, інформаційною підтримкою тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Болонский процесс. Перспективы внедрения в Украине : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ksrevolution.at.ua/blog/2008-07-05-2>.
2. Вища освіта і Болонський процес : навч. посіб. / [М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаши, В.Д. Шинкарук та ін.] ; за ред. В.Г. Кременя. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
3. Поставная Т.А. Болонский процесс в Украине : [Електронний ресурс] / Т.А. Поставная. – Режим доступу : <http://www.masters.donntu.edu.ua/2007/fvti/postavnaya/library/postavna2.htm#Главная>.
4. Руснак І. Шляхи вдосконалення самостійної роботи студентів ВНЗ у контексті Болонського процесу / І. Руснак // Вісник прикарпатського університету. – Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ прикарпатського національного університету, 2007. – Вип. 15-16. – С. 22 – 28.
5. Сукнов М. П. Організація контролю навчальної діяльності студентів вищого технічного навчального закладу в умовах кредитно-модельного навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 “Теорія навчання” / М. П. Сукнов. – Харків, 2007. – 21 с.
6. Суржик Л. Болонский процесс тронулся : [Електронний ресурс] / Лидия Суржик. – Режим доступу : http://zn.ua/EDUCATION/o_bolonskiy_protsess_tronulsya-43475.html.
7. Старовойт С.М. Проблема самостійної роботи студентів у контексті болонського процесу / С.М. Старовойт // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. – 2009, №1. – С. 406–409.
8. Степко М.Ф. Болонський процес і навчання впродовж життя / М.Ф. Степко, Б.В. Клименко, Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ. – Харків : НТУ “ХПІ”, 2004. – 111 с.
9. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л.Л. Болонський процес: цикли, ступені, кредити / Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, Є.І. Сокол, Б.В. Клименко. – Харків : НТУ “ХПІ”, 2004. – 143 с.
10. Ульяніна М. Болонський процес і з чим його їдять в українських ВНЗ : [Електронний ресурс] / Мирослава Ульяніна. – Режим доступу : <http://www.osvita.org.ua/bologna/vprov/articles/21.html>.